

Aynur Məmmədova
ADU

DİL FAKÜLTƏLƏRİNDƏ İCTİMAİ-SİYASİ LEKSİKANIN TƏDRİSİNƏ DAİR BƏZİ TÖVSIYƏLƏR

Açar sözlər: *jurnal materialları, məqalə, autentik, kreativlik, tənqidi təfəkkür.*

Key words: *newspaper & journal materials, article, authentic, creativity, critical thinking.*

Ключевые слова: *газетные и журнальные материалы, статья, аутентичный, креативность, критическое мышление.*

Azərbaycanın dünya dövlətləri ilə çoxşaxəli əlaqələrinin genişlənməkdə olduğu dövrdə qloballaşan dünyada “lingua franca” statusunu qazanmış ingilis dilinin kommunikativ yönümlü tədrisi problemi diqqət mərkəzində olan məsələlərdən birinə çevrilmişdir. Bu gün dərin elmi biliklərə yiyələnmiş, ixtisas dili olan xarici dildən müxtəlif kommunikativ kontekstlərdə səmərəli şəkildə istifadə edə bilən, bədii ədəbiyyatı, ixtisası ilə bağlı ədəbiyyatı, o cümlədən də qəzet və jurnallarda dərc edilmiş məqalələri oxuyub adekvat şəkildə qavramaq qabiliyyətinə malik olan, dil fakültələrində təhsil aldıkları dövrdə mənimsədikləri linqvistik bilikləri, əldə etdikləri vərdiş, bacarıq və kompetensiyaları praktikaya səmərəli şəkildə nail olmağa qadir olan mütəxəssislərə ehtiyac duyulur.

Son illərdə tərtib edilmiş proqramlarda xarici dil təliminin kommunikativ yanaşmanın əsasında duran kommunikativlik, interaktivlik tələbə-yönümlülük, funksional-yönümlü mənimsənilməsini nəzərdə tutur. Bu gün dil fakültələrində çalışan mütəxəssislərin qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biri ingilis dilini ixtisas dili kimi öyrənən tələbələrdə kommunikativ kompetensiyanın formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsidir.

Ölkəmizin təhsil sistemində, o cümlədən də xarici dillərin tədrisində ciddi islahatların aparıldığı müasir dövrdə dil fakültələrində təhsil alan və ingilis dilini professional məqsədlərlə öyrənən tələbələr həyatda baş verə biləcək müxtəlif kommunikativ situasiyalarda, o cümlədən də akademik kontekstdə konfrans və simpoziumlarda müxtəlif mövzu və problemlərə dair mövqe və fikirlərini sərbəst və adekvat şəkildə ifadə etmək qabiliyyətinə yiyələnməlidirlər. Bu məqsədə nail olmaq üçün təlim prosesində istifadə edi-

lən bütün materiallar, o cümlədən mətnlər və tapşırıqlar autentik olması, tələbələrin real kommunikasiya prosesinə cəlb olunmasını təmin etməlidir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu gün dil fakültələrində ictimai-siyasi leksikanın tədrisində vəziyyət qənaətbəxş kimi qiymətləndirilə bilməz. Təəssüflə qeyd edilməlidir ki, dil fakültələrində təhsil alan tələbələr çox vaxt qəzet və məqalələri oxumaq, onları adekvat şəkildə qavramaq bacarıqlarına malik deyil. İngilis dilində oxu və nitq dərəcələri üçün tərtib edilmiş proqram və sillabuslarda ictimai-siyasi leksikanın tədrisində lazımı diqqət yitirilmir. Müvafiq olaraq, sillabuslar əsasında təşkil olunmuş dil dərslərində də tələbələrdə ixtisas dilində qəzet və jurnalları oxumaq və onları adekvat şəkildə qavramaq bacarıqlarının aşılınması bir məqsəd kimi irəli sürülmür. İngilis dilinin ixtisas dili kimi tədris edildiyi dil fakültələrində bu sahəyə lazımı diqqətin olmaması qloballaşma dövrünün tələbələrinə cavab verən mü-təxəssislərin hazırlanmasını xeyli dərəcədə çətinləşdirir.

Məlumdur ki, müasir dövrün tələblərinə uyğun olan xarici dil müəllimi dünyada baş verən qloballaşma prosesindən məlumatlı olmalı, müxtəlif məsələlərə dair münasibətini ixtisas dilində düzgün, adekvat, yaradıcı şəkildə bildirmək qabiliyyətinə malik olmalıdır. Mövcud vəziyyətdə bu məqsədə nail olmaq qeyri-mümkündür. Bu sahəyə diqqətin artırılması, sillabuslara müvafiq dəyişikliklərinə edilməsi dil sahəsində fəaliyyət göstərən mü-təxəssislərin, o cümlədən də xarici dil müəllimlərinin hazırlandığı dil fakültələrində ixtisas dilinin tədrisində prioritet məqsədlərdən birinə çevrilməlidir.

Dil dərslərində tələbələrə təqdim edilən qəzet və jurnal məqalələri autentik olmalı, tələbələrə verilən tapşırıqlar yaradıcı xarakterli, kommunikativ-yönümlü, funksional-yönümlü olmalıdır. Təlim prosesini daha səmərəli şəkildə tərtib etmək məqsədilə ictimai-siyasi leksikanın öyrədilməsi zamanı elə mətnlər seçilmədir ki, onlarda müasir dünyada baş verən ən vacib proseslər öz əksini tapsın. Seçilmiş qəzet və jurnal mətnləri tələbələr üçün maraqlı və motivasiyaedici olmalıdır [1, 473]. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, tələbələrin rast gələ biləcəkləri problem və çətinliklərin qarşısını almaq üçün onlara ana dilində bir neçə cümlədən ibarət olan mətnin qısa məzmununu əks etdirmək, ixtisas dilində qəzet və ya jurnal məqalələrinin yığcam məzmununu ifadə etmək, bir neçə cümlə ilə məqalənin əsas ideyasını, müəllifin mövqeyini təsvir etmək, ictimai-siyasi leksikadan, mətnin üslubi xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla, funksional-yönümlü istifadə etmək bacarıqlarının məqsəd yönü şəkildə formalaşdırılmasına təkan verə bilər [2, 341]. Tələbələrdə qəzet və jurnal materiallarının adekvat şəkildə başa düşmək, mətn-də olan əsas ideyanı, müəllifin mövqeyini dərk etmək qabiliyyətinin forma-

laşdırılmasına yerinə yetirilən funksional-yönümlü tapşırıqlar eyni zamanda onlarda tənqidi təfəkkürün inkişafına xidmət edir [3, 242].

Autentic qəzet və jurnal materialları ilə tanış olarkən informasiyanın mühüm və ya ikinci dərəcəli olduğunu dəqiqləşdirmək, məqalənin ümumi məntiqi planını dərk etmək, ayrı-ayrı faktları və məqalə mətninin əsas ideyasını birləşdirmək bacarıqlarının aşılması məqsədilə kreativ xarakterli tapşırıqların səmərəli şəkildə yerinə yetirilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

İctimai-siyasi leksikanın tədrisi zamanı autentik qəzet və jurnalların istifadə edilməsi müvəffəqiyyətli təlim nəticələrinin əldə edilməsini şərtləndirən amillərdəndir [1, 493-494]. Tələbələrin ehtiyac və tələbatlarına uyğun olan qəzet və jurnal materiallarının oxunulmasına maraq və motivasiyanın yaradılması təlim prosesinin səmərəliliyini təmin edən mühüm şərtlərdəndir.

Müasir metodikanın olduqca vacib və xüsusi əhəmiyyətə malik olan problemlərdən biri ixtisası xarici dil olan ali məktəb tələbələrinə ictimai-siyasi leksikanın tədrisi prosesinin səmərəli şəkildə təşkil edilməsidir. Belə hesab edirik ki, ingilis dilini ixtisas dili kimi öyrənən tələbələrə qəzet və jurnal materialları ilə işləməklə leksik ehtiyatlarını zənginləşdirmək istiqamətində fəaliyyət birinci kursdan başlayaraq aparılmalı və yuxarı kurslarda davam etdirilməlidir. Aşağı kurslarda tələbələrdə müvafiq leksik vərdiş və bacarıqların formalaşdırılması, tədrisin növbəti mərhələlərində isə onlarda aşağı kurslarda formalaşdırılmış vərdiş və bacarıqların inkişaf etdirilməsi və kompetensiyaların formalaşdırılması nəzərdə tutulur. Dil fakültələrində ingilis dilini ixtisas dili kimi tədris edən müəllimin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri tələbələrdə ictimai-siyasi leksikadan real kommunikasiya prosesində istifadə etmək vərdiş, bacarıq və kompetensiyaların mərhələli şəkildə formalaşdırılması, möhkəmləndirilməsi, inkişaf etdirilməsi və təkmilləşdirilməsi üçün səmərəli olan təlim şəraitinin yaradılmasıdır.

İctimai-siyasi leksikanın kommunikativ-yönümlü tədrisi prosesinin səmərəliliyini şərtləndirən amillərdən danışarkən istifadə edilən metod və təlim üsullarının təlimin baş verdiyi şəraitin nəzərə alınması faktorunun vacibliyini xüsusilə vurğulamaq lazımdır. Müqayisə edilən iki dil – tələbələrin ana dili olan Azərbaycan dili və ixtisas dili kimi tədris edilən ingilis dili arasında həm sistem, həm də normativ səviyyədə mühüm fərqlər mövcuddur. Kütləvi-informasiya vasitələri olan qəzet və jurnal materiallarına gəldikdə bu sahədə də iki dil arasında ciddi fərqlərin mövcudluğu azərbaycanlı tələbələr tərəfindən ingilis dilində ictimai-siyasi leksikanın kommunikativ-yönümlü, funksional-yönümlü mənimsənilməsini xeyli dərəcədə çətinləşdirən və həm dilöyrənənlər, həm də ictimai-siyasi leksikanı tədris edən müəllimlər üçün problem və çətinliklərin yaranmasına səbəb olur.

Digər mətnlərdən həm məzmun, həm linqvistik, həm də üslubi baxımdan əhəmiyyətli dərəcədə fərqli olan qəzet və jurnal materialları ilə tanış olarkən, tələbələr ana dillərində olmayan leksik vahidlər, qrammatik strukturlar və məhz bu janra aid olan mətnə xas olan nitq nümunələrinə rast gəlirlər ki, bu da məqalələrdə olan informasiyanı düzgün və adekvat şəkildə başa düşmək və mənimsənilməli olan leksik vahidlərdən real həyatda baş verə biləcək müxtəlif kommunikasiya kontekstlərində funksional-yönümlü istifadə etmək bacarıqlarının aşılınması prosesini əhəmiyyətli dərəcədə çətinləşdirir.

Dil fakültələrinin aşağı kurslarında təhsil alan azərbaycanlı tələbələrə ingilis dilində ictimai-siyasi leksikanın tədrisinin səmərəliliyi hansı metod və üsullardan istifadə edilməsindən, hansı dil və nitq materiallarının onlara təqdim edilməsindən bilavasitə asılıdır. Məhz bu səbəbdən, aşağı kurslarda ictimai-siyasi leksikanın həm auditoriyada kommunikativ-yönümlü tədrisi, həm də auditoriyadankənar tələbələr tərəfindən müstəqil şəkildə mənimsənilməsi problemi dil fakültələrində prioritet məsələlər siyahısına daxil olunmalıdır.

Dil fakültələrinin aşağı kurslarında ixtisas dili olan xarici dildə ictimai-siyasi leksikanın kommunikativ-yönümlü, funksional-yönümlü tədrisi bir sıra məsələlərin həllindən bilavasitə asılı olan, kifayət qədər mürəkkəb bir prosesdir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, dil fakültələrində uzun illər ərzində tədris edilmədiyindən, bu sahədə bir çox problemlər mövcuddur. Belə ki, praktik ingilis dilinin tədrisinə ayrılan auditoriya saatlarının ildən ilə azalması, bir çox hallarda müəllimlərin bu sahədə səriştəsizliyi və yaxud kifayət qədər səriştəli olmaması ictimai-siyasi leksikanın tədrisi probleminə xüsusi diqqətin yetirilməsini tələb edir.

Dillərin tədrisi sahəsində çalışan mütəxəssislərin bəziləri belə hesab edirlər ki, dil fakültələrində təhsil alan tələbələr ilk növbədə linqvistik biliklərə yiyələnməlidirlər. Bəzi tədqiqatçılar isə belə hesab edirlər ki, dil fakültələrində təhsil alan və xarici dili ixtisas dili kimi öyrənən tələbələrin qarşısında duran əsas məqsəd tədris edilən dildə danışıq qabiliyyətinə yiyələnməkdir. Xarici dil müəllimləri bəzi hallarda dilin aspektləri olan qrammatika, leksika və fonetikanın tədrisini vacib hesab edirlər. Hesab edirik ki, dil fakültələrində təhsil alan tələbələr həm linqvistik biliklərə, həm dilin aspektlərinə, həm də dildə danışıq qabiliyyətinə yiyələnməlidirlər. Lakin prioritet məqsəd ixtisas dili olan xarici dildə kommunikativ kompetensiyaya günün tələbləri səviyyəsində yiyələnməkdir. Bu isə mənimsənilməli olan hər bir leksik vahidin, hər bir qrammatik və intonasiya strukturunun kommunikativ-yönümlü mənimsənilməsini tələb edir. Təəssüflə qeyd edilməlidir ki, ixtisas dili dərslərinə ayrılan auditoriya saatlarının kifayət qədər olmaması məsələni

xeyli dərəcədə mürəkkəbləşdirir və dil təliminin keyfiyyətinə bilavasitə olduqca mənfi təsir göstərən amil kimi qiymətləndirilə bilər. Təəssüf ki, əksər hallarda metodist-alimlər və dili tədris edən müəllimlər auditoriya saatlarının miqdarına heç bir təsir göstərə bilmir. Biz mövcud vəziyyətdən çıxış yolunu dillərin tədrisinə təlim prosesinə və təlim nəticələrinə müsbət təsir göstərə biləcək və təlim prosesində, o cümlədən də ictimai-siyasi leksikanın tədrisi prosesinin səmərəliləşdirilməsinə xidmət edən, bəzən radikal xarakterli dəyişikliklərin gətirilməsini zəruri hesab edən mütəxəssislərin fikir və mövqelərinə qoşuluruq.

Zənnimizcə, ixtisas dilində ictimai-siyasi leksikanın tədrisinə xüsusi auditoriya saatları ayrılmalı, ictimai-siyasi leksikanın tədrisi prosesi tələbə-yönümlü şəkildə təşkil edilməlidir. Tələbə-yönümlü təlim prosesində üzərinə düşən rollardan birini – fasilitator rolunu yerinə yetirən müəllim tələbələrə kütləvi-informasiya vasitələri olan qəzet və jurnal materialları ilə auditoriyadan kənar şəraitdə, müstəqil şəkildə işləməyi öyrətməli, onların dilöyrənmə fəaliyyətini düzgün şəkildə istiqamətləndirməlidir. Mövcud resurslardan, müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalardan səmərəli şəkildə istifadə etməklə, tələbələrə dilöyrənmə prosesinə fəal iştirakçılar qismində cəlb etməklə, dil fakültələrinin aşağı kurslarında ingilis dilində ictimai-siyasi leksikanın tədrisi prosesini səmərəliləşdirmək mümkündür.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Crookes Y., Schmidt R.W. Motivation: Reponing the research agenda. Language Learning 2013, p.469-512
2. Oxford R.L. Language Learning Strategies. What every teacher should know. New York: Newbury House Publisher, 1990, p. 340-342
3. Sheldon L.E. Evaluating ELT textbooks&materials. ELT journal, 1988, 42(4), p.237-246.

Aynur Mammadova

Summary

Some Recommendations on Teaching Newspaper Vocabulary to Language Department Students

A main objective of English departments is to ensure that ELT courses impart the key communicative skills that are most useful to graduates. Reading newspapers & journals is an important skill of English language learning in today's world. With English being the dominant language on global scale students learning English for professional purposes have to develop the abilities to read papers. The acquisition of reading skills is never easy especially if students lack vocabulary, grammar & content knowledge. Language learning students need consistent practice to become fluent readers.

Мамедова Айнур

Резюме

Название выделит некоторые рекомендации по обучению студентов языковых факультетов общественно -политической лексике

Основной целью обучения на факультетах английского языка является формирование у студентов необходимых коммуникативных навыков. Чтение газет и журналов на изучаемом языке является необходимым в современном мире с учетом статуса английского языка как доминирующего средства коммуникации языка в глобальном масштабе. Студенты, изучающие английский язык в профессиональных целях, должны обладать умением читать газеты и журналы. Однако, часто студенты сталкиваются с проблемами, обусловленными невладением лексикой, грамматикой, а также несформированностью умения адекватно интерпретировать содержание прочитанного. Для того, чтобы овладеть навыками чтения на должном уровне, процесс работы с газетными и журнальными материалами должен носить системный и последовательный характер.

В статье в целом представлено основные рекомендации по обучению студентов английскому языку в аспекте свободного использования общественно- политической лексики.

Rəyçi: ped.f.d.G.Şirəliyeva